

Justyna Baron

(review) Łukasz Oleszczak, Wojciech Twardowski, *Tresta Rządowa, stanowisko 1. Cmentarzysko kultury łużyckiej z Polski Środkowej* (= *Ocalone Dziedzictwo Archeologiczne* 1). Pękówice-Kraków 2011: Wydawnictwo i Pracownia Archeologiczna Profil, Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 223 pages, 30 figures, 10 tables, 50 plates, 5 photos, CD.

Presented publication is the first volume of a new series „Ocalone Dziedzictwo Archeologiczne” [Saved Archaeological Heritage] issued by Pracownia Archeologiczna Profil and Institute of Archaeology of the Jagiellonian University. Karol Dzięgielewski and Michał Mazur are editors of the series and Jan Chochorowski reviewed the book. According to the authors and the editors’ declarations, the series is an attempt to response to quick and intense increase of archaeological data, resulting mostly from rescue excavations. Needless to say, only some results from recently excavated sites were published. Although the authors intend to focus mostly on new sites, the series begins with a volume containing both the fieldwork results and analyses of the material produced by excavations carried out 40 years ago at a site of Tresta Rządowa in central Poland. Such a selection speaks in favour of the authors, who decided to work on materials obtained in 60 and 70s of 20th century, during intense fieldwork actions observed all over the country. This intensification of excavation resulted however in a situation when only part of obtained data were published.

The publication is of interdisciplinary character and particular chapters refers to various fields. There are seven chapters, containing introduction, analytical parts, conclusion and summary. Remarks on form and distribution of graves and artefact studies are completed with information on relative and absolute chronology. A special attention was paid on a vase with depictions of human figures, also presented in 3D on an included a CD-ROM.

Except from parts typical for most archaeological publications i.e. analyses of graves and artefacts, the book contain anthropological report by Anita Szczepanek and results of chemical composition of bronzes, by Ewa Koszowska. The texts are illustrated with drawings,

photos and tables. English summary was added as well. In further parts I will briefly discuss the content of particular chapters.

The introduction provide us general information on the site, which used to lied at Pilica river, but now this area is covered with fake lake of Zalew Sulejowski. The site, marked no. 1, was discovered together with several other ones during surface survey preceding planned lake construction. Excavations were run between 1967–1970 and resulted in digging out 308 graves, which are the body of evidence of this volume. Apart from the cemetery, a settlement was excavated and one hopes it will be published one day too. The introduction also contains a geographical context of the site, general presentation of archaeological evidence and brief outline of cultural situation in the bronze and early iron age in the region including research history. The cultural situation is in a traditionally considered lusatian culture and its territorial groups.

Chapter two is a catalogue of archaeological data containing information on grave distribution in the trenches, their forms, artefacts, chronology and anthropological data.

The next chapter is an analytical part and contains formal classification and description both of pits and graves and artefacts. Using this method, distinguished forms of ceramics (including remarks of production techniques and decoration), stone and bronze artefacts were presented. In the same chapter the burial rites and the vase with depicted human figures were discussed. Referring to the burial rites, the authors focus on forms and constructions of the graves and their stratigraphical relations. Basing on a number and character of grave goods the authors describe the cemetery as poorly furnished, containing mostly single urns and remains of funeral pyres. It is a pity, the authors do not go beyond already known interpretative models assuming for example direct and positive correspondence between grave goods and social status/profession/gender and thus defining the buried society members as coming from egalitarian group. On the other hand, they argue of the vase with anthropomorphic decoration is unique, however their interpretation of the figures is suggested in a very cautious way with general statements like “perhaps this could be a burial of a person (...) who played a significant role in procedures connected with religious rituals” (page 110). From this, I understand, the authors intended to define the depicted person as a priest/priestess but being afraid of their own interpretation decided to use a *kenning*-like style. In the same chapter they could not avoid such sentences like “as a result of common and well-documented opinions of scholars dealing with the prehistoric art” with a reference to the 38-year old work by J. Filip. Nor referring to the quality of scholars’ own opinions (even well-documented ones), the authors surely realize the prehistoric art has been in course of next three decades a subject of many studies, not only in a paper by B. Gediga (2001). However the most surprising sentence appears right below the remarks on the prehistoric art. The authors argue that influencing the real world by figural depictions result from “a characteristics of mind of traditional groups, which include both contemporary tribes representing a lower stage of civilization development and prehistoric European societies (page 114). This amazing opinion seem to fit the 19th cent. ethnographic

studies in which various communities were classified according to their development with the Western culture as a perfect and clear point of reference (e.g. Kuper 2009).

In my opinion, this part lacks references to already published works on human depictions, for example by A. Eibner who collected and presented interpretation of woman figures in Hallstatt art (2000), or a paper by J. Leskovar who represents a strong critical approach to Eibner's study (2007, with further references). In course of bringing analogies to the analysed vase, the authors mention a vessel with a hunting scene from Łazy, but by mistake refer to the site of the same name but from other part of Poland.

Chapter four contains an anthropological analysis of cremated human bones done on a part of material, as a part of the collection is missing. The bones were preserved relatively well and in most cases enabled identification both of sex and age of buried individuals. The average weight of bones was 615g per grave, the author however notices this can be resulted from grave demolition, not partial burials. This can be however an interesting point to discuss as a group of graves containing 10–50g of bones is relatively large (page 120). The text is illustrated with distribution of graves according to their anthropological properties. A table containing most obtained data is attached as well.

Ewa Koszowska presents analysis of chemical composition of five metal items and three samples of bones coloured green. These last were supposed to have contact with copper, perhaps from perished metal artefacts. In total, 48 analyses were run which proved that metal items were made of a bronze with low tin content, while green spots of bones resulted rather from deposition conditions.

Chapter six contains studies on the relative and absolute chronology and intensity of the cemetery use. The cultural attribution and spatial relation to the known settlement concentrations demonstrate that the site is situated in rather peripheral zone (page 156). Presence of ^{14}C data is also very interesting, which are still rare for cremated bones. Basing on rather homogenous properties (in morphological and stylistics sense) of the analysed pottery collection, the authors demonstrate that division of the site use into precise stages is impossible and can be only generally dated for a time span of 200–260 years.

The publication is an interesting and complete base including both excavation results run at the site over 40 years ago and complex modern analyses.

References

- Eibner A. 2000. Die Stellung der Frau in der Hallstattkultur anhand der bildlichen Zeugnisse. *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien* 130/131, 107–136.
- Kuper A. 2009. *Wymyślanie społeczeństwa pierwotnego. Transformacje mitu*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Leskovar J. 2007. Bilden auf Töpfer — Bilden in Köpfen. Zur stereotypen Identifikation von Frauen und Männern auf hallstattzeitlichen szenischen Darstellungen. In J. E. Fries, U. Rambuscheck

and G. Schulte-Dornberg (eds.), *Science oder Fiction? Geschlechterrollen in archäologischen Lebensbildern. Beiträge der 2. Sitzung der AG Geschlechterforschung auf dem 5. Deutschen Archäologenkongress in Frankfurt (Oder) vom 7. April 2005 (= Frauen – Forschung – Archäologie 7)*, 83–109.

Justyna Baron

(rec.) Łukasz Oleszczak, Wojciech Twardowski, *Tresta Rządowa, stanowisko 1. Cmentarzysko kultury lużyckiej z Polski Środkowej (= Ocalone Dziedzictwo Archeologiczne 1)*. Pętkowice-Kraków 2011: Wydawnictwo i Pracownia Archeologiczna Profil, Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 223 strony, 30 rycin, 10 tabel, 50 tablic, 5 fotografii, CD.

Prezentowana publikacja stanowi pierwszy tom z nowej serii „Ocalone Dziedzictwo Archeologiczne” wydanej przez Pracownię Archeologiczną Profil oraz Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Redaktorem serii jest Karol Dziegielewski i Michał Mazur, a recenzentem tomu Jan Chochorowski. Seria ta, zgodnie z deklaracjami autorów i wydawców, jest próbą reakcji na niezwykle szybki i intensywny przyrost źródeł archeologicznych, wynikający przede wszystkim z prowadzenia ratowniczych badań wykopaliskowych. Zwracają oni uwagę ponadto na fakt, że spośród tysięcy powstających opracowań naukowych, tylko nieznaczna ich część jest publikowana.

Choć autorzy deklarują przede wszystkim chęć publikacji wybranych materiałów z nowszych badań, serię rozpoczyna opracowanie wyników wykopalisk prowadzonych ponad 40 lat temu w Treście Rządowej, w powiecie tomaszowskim, województwie łódzkim. Wybór stanowiska badanego tak dawno świadczy zdecydowanie na korzyść inicjatorów tego przedsięwzięcia, którzy podjęli trud zebrania i pełnego opracowania materiałów pozyskanych w czasie znacznego ożywienia archeologicznego jakie miało miejsce w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych ubiegłego stulecia. Intensywne prace wykopaliskowe prowadzone w tym czasie w całej niemal Polsce, doprowadziły do sytuacji, w której tylko niewielka część pozyskanych danych została w pełni opublikowana.

Praca ma charakter interdyscyplinarny, a poszczególne rozdziały zawierają informacje składające się na pełny obraz danych pozyskanych w trakcie wykopalisk. Takich rozdziałów jest siedem, przy czym pierwszy ma charakter wprowadzenia, a dwa ostatnie to wnioski i podsumowanie. Studia na temat rozplanowania i form grobów, a także analizy odkrytych w nich zabytków uzupełnione są uwagami na temat chronologii względnej i absolutnej

cmentarzyska. Osobne miejsce poświęcono wazie z przedstawieniami antropomorficznymi, która została także zaprezentowana w formie wizualizacji 3D na dołączonej płycie.

Poza rozdziałami typowymi dla prac archeologicznych, czyli analizy funkcjonalno-stylistycznej zabytków nieruchomych i ruchomych, w publikacji zamieszczono oznaczenia antropologiczne szczątków kostnych autorstwa Anity Szczepanek oraz wyniki badania składu chemicznego brązów, ich patyn i zabarwionych kości przedstawione przez Ewę Koszowską. Rozdziały są uzupełnione materiałem ilustracyjnym w formie rycin, tablic i fotografii oraz tabelarycznymi zestawieniami danych. Przygotowano także streszczenie w języku angielskim. W dalszej części tekstu przedstawię pokrótce zagadnienia omówione w poszczególnych rozdziałach.

Z informacji ogólnych zamieszczonych we wstępie można się dowiedzieć, że cmentarzysko zlokalizowane było nad Pilicą, a obecnie znajduje się pod wodami Zalewu Sulejowskiego. Zostało odkryte, wraz z innymi stanowiskami w trakcie kilku prospekcji terenowych wyprzedzających podjęcie badań ratowniczych związanych z budową wspomnianego zalewu. Odkryte cmentarzysko, oznaczone jako stanowisko 1, było badane metodą wykopaliskową w latach 1967–1970, a w efekcie tych wykopalisk odkryto 308 grobów, które są podstawą źródłową przedstawianego tomu. Poza cmentarzyskiem odkryto tam także osadę, która być może także doczeka się takiego opracowania. W dalszej części wstępu autorzy wyczerpująco opisują położenie geograficzne stanowiska oraz przedstawiają dostępną im bazę źródłową. Te informacje uzupełnione są historią badań nad kulturą łużycką w Polsce Środkowej i sytuacji kulturowej w epoce brązu i wczesnej epoce żelaza na tym terenie. Sytuacja kulturowa przedstawiona jest zgodnie z tradycyjnym rozumieniem kultury łużyckiej i wydzielonych w jej zasięgu grup terytorialnych.

Rozdział drugi jest katalogiem źródeł przedstawionym w formie tabeli zawierającej informacje o lokalizacji grobów w obrębie wykopu, ich formach, zabytkach, datowaniu i określeniu antropologicznym.

Kolejny rozdział obejmujący analizę źródeł ma charakter klasyfikacyjno-opisowy i podzielony jest na dwie zasadnicze części obejmujące zabytki ruchome i nieruchome. Opiszano zatem wyróżnione formy naczyń ceramicznych, odnosząc się także do technik ich produkcji i zdobienia, a następnie przedstawiono zabytki wykonane z brązu i kamienia. W tym samym rozdziale omówiono obrządek pogrzebowy oraz wazę z przedstawieniami postaci ludzkich. Odnosząc się do obrządku pogrzebowego, autorzy skoncentrowali się na formach i konstrukcji grobów, a także na ich wzajemnych relacjach stratygraficznych. Zawarli też interpretację charakteru wyposażenia grobowego określając, na podstawie liczby naczyń i innych zabytków, cmentarzysko jako ubogie, bo składające się w większości z urn oraz pozostałości stosów. W swoich ustaleniach autorzy nie pokusili się jednak o wyjście poza ustalone schematy interpretacyjne, zakładające np. że podobne wyposażenie grobów jest odzwierciedleniem społeczeństwa egalitarnego, choć z drugiej strony wskazują na wyjątkowość wazy z przedstawieniami postaci ludzkiej, ale interpretują jej obecność bardzo ostrożnie, używając ogólnych stwierdzeń w rodzaju „być może był to pochówek osoby [...]”

odgrywającej istotną rolę w procedurach związanych z obrzędami religijnymi” (s. 110). Rozumiem, że autorzy chcieli napisać, że na naczyniu przedstawiona jest kapłanka, ale wystraszywszy się własnej interpretacji, uciekli się do *kenningu*. W tej samej części autorom nie udało się ustrzec stwierdzeń takich jak poniższe, w którym uzasadnienie magicznej interpretacji przedstawień figuralnych wynika „z powszechnego i dobrze udokumentowanego mniemania badaczy sztuki pradziejowej”, zilustrowane przypisem do pracy J. Filipa sprzed 38 lat. Pomijając kwestię dokumentacji, nawet bardzo skrupulatnej, własnych mniemań, autorzy z pewnością zdają sobie sprawę z faktu, że tematyka sztuki i przedstawień symbolicznych, choć nienależąca do głównych nurtów dociekań większości polskich archeologów, doczekała się w Polsce także nowszych ujęć, nie tylko słusznie przywołanego artykułu B. Gedigi z 2001 roku. Jeszcze bardziej zaskakujące jest jednak następane zdanie, w którym autorzy możliwości ingerowania w świat rzeczywisty za pomocą wyobrażeń figuralnych uzasadniają „charakterystyką umysłowości ludów tradycyjnych, a więc zarówno współczesnych plemion stojących na niższym etapie rozwoju cywilizacyjnego i jak i europejskich społeczeństw prahistorycznych” (s. 114). To zadziwiające stwierdzenie wydaje się być żywcem przeniesione z XIX-wiecznych prac etnograficznych, w których dość swobodnie klasyfikowano różnorakie społeczności umieszczając je w różnych miejscach „osi rozwoju cywilizacyjnego”, ale zawsze na drodze do formy doskonałej, czyli kultury człowieka Zachodu (np. Kuper 2009).

W tej części zabrakło przede wszystkim odniesień do istniejących już opracowań, autorstwa np. A. Eibner, która zebrała i podjęła się interpretacji przedstawień kobiet na artefaktach związanych z kulturą halsztacką (2000), czy artykuł J. Leskovar, krytycznie odnoszącej się do, jej zdaniem stereotypowych i schematycznych, ustaleń Eibner (Leskovar 2007, tam dalsza literatura). W toku przywoływania analogii do analizowanego naczynia, autorzy wspominając naczynie znalezione w Łazach, mylnie podają lokalizację stanowiska, chodzi bowiem o Łazy w powiecie wołowskim, a nie zawierciańskim.

Rozdział czwarty zawiera analizę antropologiczną przepalonych kości ludzkich, w którym autorka we wstępie przedstawiła metody i wyniki przeprowadzonych badań. Zaznacza ona te, że część kości zaginęła. Stan zachowania dostępnych szczątków był dość dobry i w większości przypadków pozwolił na ustalenie zarówno wieku jak i płci pochowanych osób. Średnia masa kości z pojedynczego grobu wyniosła 615 g, jednak autorka zastrzega, że wynikać może ona wtórnego niszczenia grobów, a nie intencjonalnych pochówków cząstkowych, choć sporą grupę stanowią groby, w których znaleziono 10–50 g kości (s. 120). Część tekstowa jest uzupełniona planem cmentarzyska z naniesionymi oznaczeniami antropologicznymi, wykresami oraz tabelą zawierającą dane antropologiczne dla wszystkich zbadanych zespólów.

W kolejnym rozdziale Ewa Koszowska przedstawiła wyniki analiz składu chemicznego pięciu przedmiotów metalowych oraz trzech próbek przebarwionych kości, do których istniało podejrzenie, że miały kontakt z niezachowanymi przedmiotami wykonanymi z miedzi (przebarwienie na kościach miało kolor seledynowy). Łącznie wykonano 48 analiz,

z których wynikało, że przedmioty metalowe zostały wykonane z tzw. brązu niskocynowego, zaś przebarwienia na kościach mogą wynikać raczej z warunków, w których zalegały niż z obecności w ich sąsiedztwie przedmiotów zawierających miedź.

Rozdział szósty zawiera uwagi o chronologii względnej i absolutnej cmentarzyska, długości i intensywności jego użytkowania, a także przynależności kulturowej, ze wskazaniem, że mamy do czynienia z terenami peryferyjnymi względem zwartych skupisk osadniczych (s. 156). Cenne są tu zwłaszcza daty $14C$, które wciąż są rzadkie dla stanowisk z grobami ciałaopalnymi. Na podstawie dość jednolitego pod względem morfologiczno-stylistycznym zbioru ceramiki nie udało się dokonać podziału chronologicznego i autorzy wskazują, że mogło ono funkcjonować przez około 200–260 lat.

Zaprezentowana publikacja stanowi interesującą i kompletną bazę zawierającą rezultaty badań wykopaliskowych przeprowadzonych na cmentarzysku w Treście Rządowej ponad 40 lat temu, uzupełnionych o wyniki nowoczesnych analiz. Autorom należy się z pewnością podziękowanie za podjęcie się opracowania tak odległych już czasowo materiałów.

Justyna Baron
Instytut Archeologii
Uniwersytet Wrocławski
ul. Szewska 48
50-139 Wrocław
justyna.baron@gmail.com

